

ORGAAN VAN DE
NEDERLANDSE ORNITHOLOGISCHE UNIE
VOORTZETTING VAN JAARBERICHT 1 — 17, 1911 — 1928
EN HET ORGAAN DER CLUB VAN NEDERLANDSCHE
VOGELKUNDIGEN 1 - 29, 1929 - 1956

REDACTIE: Dr. G. C. A. JUNGE, Dr. C. G. B. TEN KATE (Secretaris,
Kampen, Fernhoutstraat 13) en Dr. H. N. KLUIJVER.

Veldwaarneming van de Petschora Pieper
(*Anthus gustavi* Swinhoe)¹⁾

door

J. N. VAN DEN BRINK en C. J. COLDEWEY
(met 1 tekstfiguur)

(With summary: First observation of the Petchora Pipit
(*Anthus gustavi*) in the Netherlands

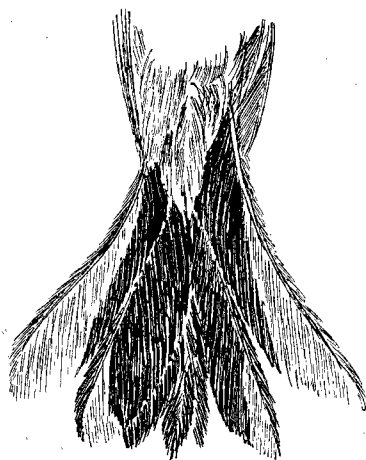
Op 4 januari 1957 nam COLDEWEY in het Mantingerveld, gem. Westerbork, gedurende een drift op Korhanen, een „*Anthus*” species waar op een afstand van eerst 3 meter en daarna 6 meter aan de rand van een heideplas in drassig terrein en op venige bodem, begroeid met buntgras en struikheide. De volgende kenmerken kon COLDEWEY vaststellen:

- a. de vogel had twee overlangse (symmetrische) geel-witte lengtestrepen over de bovenrug, die op de uitgesproken donkere en sterk gevlekte rug zeer markant naar voren kwamen;
- b. bij het opvliegen viel het vele wit aan de buitenste staartpennen zeer sterk op;
- c. de witte keel stak bijzonder duidelijk af tegen de donkere zijhals en gevlekte borst;
- d. de poten waren licht van kleur.

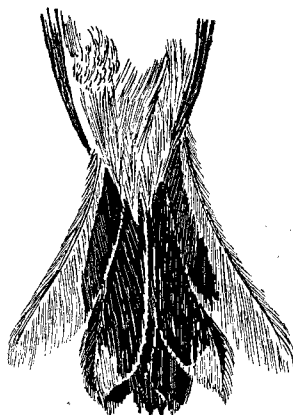
Daar COLDEWEY direct de overtuiging had met een bijzondere Piepersoort te doen te hebben, riep hij naar VAN DEN BRINK, die ook in het gezelschap was: „Kom gauw kijken naar een bijzondere Pieper met twee opvallende rugstrepen”. VAN DEN BRINK kon toen de vogel op een afstand van 8 à 10 meter waarnemen en zag direct de, volgens hem witte, lengtestrepen op de rug, waarop hij de opmerking

¹⁾ Zo genoemd door SWINHOE naar zijn vriend Gustav SCHLEGEL, die hij tijdens zijn verblijf in China ontmoette en waar hij in de omgeving van Amoy het eerste exemplaar van deze soort verzamelde. Gustav is de oudste zoon van de bekende Leidse ornitholoog Hermann SCHLEGEL (Erwin STRESEMANN: „Die Entwicklung der Ornithologie”, p. 206).

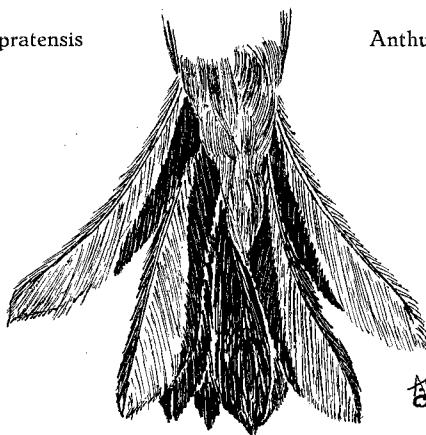
maakte: „Precies de gestreepte rugtekening van een Bokje” (de bekende lengtestrepen). Toen de Pieper opvloog, vond ook VAN DEN BRINK het vele wit van de buitenste staartpenen erg opvallend. Thuis gekomen heeft COLDEWEY direct de literatuur nageslagen en vond in de eerste plaats in de Vogelgids van KIST als veldkenmerk de twee lichte strepen over de rug. Direct was dat voor hem een aanwijzing, dat hij met de Petschora Pieper te doen had. Jammer genoeg klopte het tweede kenmerk niet, want hij constateerde in tegenstelling met de Vogelgids witte in plaats van isabelkleurige buitenste staartpenen.

Anthus pratensis

Anthus trivialis

Anthus gustavi

Fig. 1. De staartpenen (gezien van de onderzijde) van de Graspieper (*Anthus pratensis*), de Boompieper (*Anthus trivialis*) en de Petschora Pieper (*Anthus gustavi*). Om de wit-tekening duidelijker te laten uitkomen zijn de buitenste staartpenen gedeeltelijk uitgespreid.

Naar aanleiding hiervan hebben wij enkele huiden in het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden bestudeerd en verdere literatuur geraadpleegd. Nu kwam vast te staan, dat het kenmerk isabelkleurige buitenste staartpennen niet klopt, want de huiden leveren het bewijs, dat deze staartpennen wat de kleur betreft, minstens zo wit zijn als die van de Gras- en Boompieper, maar wat de totale oppervlakte van het wit van de buitenste staartpennen betreft, geven zij aan, dat het wit een grotere oppervlakte beslaat (het loopt verder door). Het merkwaardige doet zich verder voor, dat de tweede buitenste staartpen evenveel wit bevat als de eerste buitenste staartpen van de Gras- en Boompieper. Vandaar dat VAN DEN BRINK bij het opvliegen van de Pieper uitriep: „Zeer veel wit aan de buitenste staartpennen.”

Daar de Pieper slechts even opvloog om een paar meter verder neer te strijken, werd de staart zeer duidelijk uitgespreid, terwijl de afstand, zoals boven vermeld, slechts zeer gering was.

BANNERMAN spreekt van "outer tail-feathers are almost *entirely* (cursivering van ons) white". Het woord "entirely" duidt o.i. terecht op de grote oppervlakte wit. The Handbook of British Birds spreekt van "light portion of outer tail-feathers usually more buffish". Onze waarneming en bevinding aan de bestudeerde huiden komen echter met die van BANNERMAN overeen, omdat bij de Petschora Pieper volgens hem van witte buitenste staartpennen sprake is en niet van "buffish". Wel geeft het "Handbook" aan, dat de tweede staartpen eveneens veel wit bevat.

Kleurschakeringen zijn nu eenmaal moeilijk te preciseren, vooral wanneer het gaat om „isabelkleur" (KIST), "buffish" (Handbook), „schmutzig braunlichweiss" (HARTERT), „rauchbraunlich gelblich" (NAUMANN).

Maar één ding staat voor ons aan de hand van de huidencontrôle vast: Wanneer men de buitenste staartpennen van de Gras- en Boompieper wit noemt, kan men met meer recht de buitenste staartpennen van de Petschora Pieper en wat de intensiteit van het wit betreft en wat de totale oppervlakte wit betreft, als wit bestempelen, waarbij wij de veel wittere op één na buitenste staartpen nog maar buiten beschouwing laten.

Volgens het "Handbook" wordt het gedrag van deze soort bij de waarnemingen op Fair Isle beschreven als: "skulks and seeks cover, from which difficult to flush, while Tree Pipit seldom seeks cover and is easy to flush". Dit klopt geheel met onze waarneming, want COLDEWEY zag de Pieper eerst een open plekje oversteken en daarna in een polletje wegkruipen. Toen hij hem voor de tweede maal waarnam, was de Pieper enige meters door de dekking geslopen. Om VAN DEN BRINK de vogel te tonen, moest COLDEWEY hem voor zich uitdrijven, waarbij de Pieper zich tot op 1 à 2 m liet benaderen en zo wederom op een open plekje goed door VAN DEN BRINK kon worden waargenomen. TUGARINOW en BUTURLIN duiden het-

zelfde aan, wanneer zij schrijven: „Im Vergleich mit den übrigen Piepern ist er sehr spärlich vertreten, und dank seiner verborgenen, sich am Erdboden abspielenden Lebensweise bekommt man ihn nur selten zu Gesicht. Wir trafen ihn auf öden Waldmooren mit hohen Baumstümpfen, zwischen denen der Vogel sich herumtreibt.”

Zoals boven reeds gemeld, troffen wij de vogel aan de rand van een heideplas in zeer drassig en weinig terrein aan. Ofschoon er weinig van bekend is, welk soort terreinen de Petschora Pieper tijdens de trek bij voorkeur bezoekt, blijkt hij in zijn broedgebied zeer gebonden te zijn aan moerassig milieu. SEEBOHM, die de soort als eerste in zijn meest westelijke broedgebied in de Petschora vallei heeft waargenomen, schrijft: „It was very aquatic in its habits, frequenting the most marshy grounds among the willows.”

Ofschoon nergens in de literatuur vermeld als kenmerkend voor de soort, is het opvallend niet schuwe gedrag misschien een aanwijzing met een hoog noordelijke soort te doen te hebben (cf. Morinelleprier, Notenkraker, Pestvogel). Zwervers worden veelal alleen waargenomen. Ook hier was in de hele omgeving slechts één exemplaar, terwijl men Piepers op de trek meestal in los verband met soortgenoten aantreft. Interessant is, dat volgens SEYS, die de vogels uit Jehol (China) beschrijft, de Petschora Pieper aldaar alleen doortrekt of hoogstens met zijn tweeën: „non en grandes bandes comme la plupart des autres *Anthus*, mais solitaire ou à deux.”

Een moeilijkheid is misschien de datum, daar als overwinteringsgebied Zuid-Oost Azië wordt genoemd, maar het betreft hier vanzelfsprekend een dwaalgast, die eenmaal uit de koers geslagen toch ergens moet blijven.

Conclusie:

Na raadpleging van huiden en literatuur naar aanleiding van een eigen veldwaarneming, hebben wij persoonlijk de overtuiging hier met een waarneming van de Petschora Pieper te doen te hebben gehad.

Gezien het feit, dat deze soort 9- of 10-maal op Fair Isle (Shetlands) is waargenomen (steeds herfstwaarnemingen)²⁾, behoeft zo'n waarneming in Nederland niet tot de onmogelijkheden te behoren.³⁾ Hoewel dikwijls „de wens de vader van de gedachte is” en bij het waarnemen van zeldzame soorten, waarvan men reeds

²⁾ Volgens de Checklist of the Birds of Great Britain and Ireland, 1952, p. 86, ongeveer 11. Over de data van voorkomen zegt BANNERMAN (l.c.): laat in augustus of september en eenmaal op 19 november, terwijl hij als meest recente vondst 2 oktober 1951 vermeldt. (Redaktie; t.K.)

³⁾ HARTERT trekt de bewering van PRAZAK, die 17 oktober 1894 een exemplaar van deze soort uit Oost-Galicië zou hebben ontvangen, in twijfel. R. BLASIUS daarentegen nam de soort om deze „einmalige” waarneming toch op in de nieuwe uitgave van de grote „NAUMANN”: „Bis auf weiteres halte ich die Angaben PRAZAKS für richtig und werde sie weiter citieren.”

van te voren de veldkenmerken weet, het gevaar van „hineininterpretieren” groot is, is dit in ons geval uitgesloten, omdat wij, na eerst de veldkenmerken te hebben vastgesteld, deze naderhand bevestigd zagen door huden en literatuur, zoals boven omschreven. Daarenboven is de Petschora Pieper van alle palaearctische Pieper-soorten, die voor menig veldornitholoog een moeilijke puzzle zijn, in het veld het gemakkelijkst te herkennen.

Voor waarnemers is het voor toekomstige gevallen van belang te letten op de lichte, zeer markante lengtestrepen over de rug en het uitgesproken vele wit aan de buitenste staartpennen, alsmede de donker en sterk gevlekte rug, waardoor o.i. vergissing met Boom- en Graspieper uitgesloten is. BANNERMAN schrijft niet voor niets: „The streaking is much more pronounced than in either the tree- or meadow pipit”. Een verder veldkenmerk is volgens BANNERMAN „a conspicuous double white wing-bar (is) caused by the white-tips to the median and great coverts.” Wij laten dit kenmerk buiten beschouwing, omdat wij de vogel van opzij practisch niet hebben kunnen waarnemen.

Ook moet het geluid van de Petschora Pieper karakteristiek zijn en voor goede veldornithologen, die het eenmaal kennen, een uitstekend hulpmiddel bij het determineren van de soort. De waarnemers op Fair Isle (Shetlands) beschrijven het als gelijkend op dat van „*pratensis*”, „but noticeably softer and lower in key, repeated two or three times”.

Volledigheidshalve willen wij nog vermelden, dat HARTERT als een van de kenmerken van het Genus (Gattung) *Anthus* noemt: „Innere Armschwinge völlig so lang wie die längsten Handschwinge”. Dit gaat niet op voor de Petschora Pieper, omdat bij deze soort de binnenste kleine slagpennen minstens een centimeter korter zijn dan de langste handpennen.

Literatuur:

- BANNERMAN, David A. (1953): The Birds of the British Isles, Vol. II.
HARTERT, E. (1910): Die Vögel der paläarktischen Fauna, Band I.
KIST, J. (1954): Vogelgids.
NAUMANN, J. F. (1905): Naturgeschichte der Vögel Mitteleuropas, Band III.
SEEBOHM, H. (1901): The Birds of Siberia.
SEYS, G. (1933): Notes sur les oiseaux observés au Jehol de 1911 à 1932. Publications du Musée Hoangho Paiho de Tien Tsin - No 27.
TUGARINOW, A. und S. BUTURLIN (1925): „Materialien über die Vögel des Jeneseischen Gouvernements”. Sonderheft „Falco”, Febr. 1925.
WITHERBY, H. F. c.s. (1952): The Handbook of British Birds, Vol. I.

Summary: First observation of the Petchora Pipit (*Anthus gustavi*) in the Netherlands.

The authors had the opportunity to observe a specimen of the Petchora Pipit under favourable circumstances (within a distance of 10 m.) at Westerbork, province of Drenthe, in the Netherlands, on January 4th, 1957. This is the first observation of this species in the Netherlands.

The two pale streaks down back were very remarkable with this specimen, the white in the outer tail-feathers being more distinct than with the tree Pipit and the Meadow Pipit.

A further examination of skins in the Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Leiden, proved that the two outer tail-feathers were really white (in any case just as white as with the Tree Pipit and the Meadow Pipit) and not as it says in the Handbook: "outer tail-feathers buffish, not pure white."

Moreover it appeared from the examination of the museum birds that the penultimate tail-feather had much white, about as much as the white of the Tree Pipit and the Meadow Pipit in the outer tail-feather.

Consequently the great deal of white in the tail-feathers of the Petchora Pipit might be a good field-character of this bird in certain circumstances.

[De Petschora Pieper heeft een subarctische verspreiding in het Noorden van het palaeartische gebied. Zijn westelijkste bekende broedplaats is aan de rivier Petschora in het uiterste Noordoosten van Europees Rusland. Oostelijk strekt het verspreidingsgebied zich uit tot aan de Bering Zee. De soort geldt overal voor een zeer zeldzame verschijning en is waarschijnlijk alleen op de Kommandeurs Eilanden talrijk. Volgens de Russische auteurs bewoont hij moerasen in de noordelijke naaldbos-zone, met dicht struikgewas begroeide rivieroeveren met vochtige bodem, vochtige *Carex*-weiden en laaggelegen, moerassige plekken in de struiktoendra. Overal leidt hij een verborgen levenswijze als bodemvogel, die zich voornamelijk onder dekking van struikgewas en hoge gras- en zeggen-pollen voortbeweegt. De Petschora Pieper vertoont een baltsvlucht, die aan de Boompieper herinnert; zijn zang wordt door Prof. Hans JOHANSEN als verschillend beschreven van die van Boom- en Graspieper. Ook op de trek is de Petschora Pieper veelal een eenzame verschijning. Hij heeft een uitgesproken oostelijke trekroute, via Mand-schoerije en Oost-China. Uit het overwinteringsgebied in Zuid-Oost-Azië, op de Philippijnen en in oostelijk Indonesië is de soort beter bekend dan uit zijn broedgebied. Hij bewoont hier naar het schijnt veelal open, grazige vegetaties in de bergen of aan de kusten. Afdwalingen tijdens de herfsttrek naar het Westen zijn in zeer gering aantal bekend (Schotland!). — K. H. Voous]